

Jegyzetek a *Bevezető: zene és indulat* című részhez:

- ¹ „Talán a zene az életérzés legtisztább kifejezési eszköze [...] Az a harmonikus életérzés, amit a metafizikus egy monista rendszerben akar kifejezésre juttatni, világosabban fejeződik ki a mozarti zenében. [...] A metafizikusok zeneileg tehetségtelen muzsikuskok.” R. CARNAP: *A metafizika kiküszöbölése a nyelv logikai elemzésén keresztül*, in *A Bécsi Kör filozófiája*, 91–92. o.
- ² F. NIETZSCHE: „*Az új felvilágosodás*”, 142. o.
- ³ TÁBOR B.: *Személyiség és logosz* (a továbbiakban *Szél*), 97. o.
- ⁴ *Music of the Gothic Era*, The Early Music Consort of London, Archive Production, Deutsche Grammophon, 1976, 2723 045.
- ⁵ Herder a szenvedélyek dallamáról, a hang megrendítő és megrázó erejéről beszél. J. G. HERDER: *Kalligone*, pl. 95. o.
- ⁶ J. CAMPBELL: *The Masks of God: Occidental Mythology*, 185. o. A püthagoreus „rezonancia-elvre” *A tiszta hangköz mint szimbólum* c. fejezetben visszatérünk.
- ⁷ FÜST M.: *Látomás és indulat a művészetben*, 666. o.
- ⁸ C. DAHLHAUS – H. H. EGGBRECHT: *Mi a zene?*, 31. o.
- ⁹ A. W. SCHLEGEL: *Kunstlehre*, idézi C. DAHLHAUS: *Az abszolút zene eszméje*, 78–79. o.
- ¹⁰ KÁKOSY L.: *Ré fiai*, 257. o.
- ¹¹ Th. GEORGIADIS: *Musik und Rythmus bei den Griechen*, 21. sk.
- ¹² Mózes második könyve, 15,20: בתופים ובמחלת
- ¹³ Vagy egy auloszon játszott daltípus születését, ez vitatott. „Pindarosz egészen szó szerint véve nem mondja, hogy az auloszt Athéné találta volna fel, az auloszok dallamának [a „sokfejű nomosznak”] a készítéséről beszél csak, de [...] a scholion határozottan Athénéét tartja az aulosz feltalálójának.” *Források az ókori görög zeneesztétika történetéhez*, 485. o., vö. uo., 38. skk.
- ¹⁴ KERÉNYI K.: *Görög mitológia*, 40. o.
- ¹⁵ FÜST M.: *Látomás és indulat a művészetben*, 665. o.
- ¹⁶ E. KURTH: *Grundlagen des linearen Kontrapunkts*, 32. o.
- ¹⁷ Vö. az *Elemzések Az a forma erős, amelyik erős indulatot tagol belülről, s nem amelyik kizárja az indulatot (Egy Bach-versenymű néhány üteme és egy fúgatótema)* c. fejezetével.
- ¹⁸ TÁBOR B.: *Jegyzetek a preszókratikus szemináriumokhoz*.
- ¹⁹ Ez a címe G. Steiner első, magyarul megjelent esszéjének is.
- ²⁰ PARACELSUS: *Paragranum*, 24. o. [Kiemelés tőlem – SL.]
- ²¹ F. NIETZSCHE: KSA 12. kötet, 307. o. (A nővére által összeállított „*Wille zur Macht*” 1032. aforizmája.)
- ²² E. PRÉVOST: *Nincs ártatlan hang*; M. NYMAN: *Experimentális zene. Cage és utókor*, ld. a *Hanghullámok mélyére süllyedő Szó* c. fejezetet.
- ²³ E. HANSLICK: *A zenei szépről*, 53. o. Hanslick egy gondolatának részletesebb értékelését ld. a *Mozart g-moll vonósötösének Adagio tétele és a matematikai gondolkodásmód* c. fejezetben.
- ²⁴ A. SCHOPENHAUER: *A világ mint akarat és képzet*, 321. o.
- ²⁵ C. DAHLHAUS: *Az abszolút zene eszméje*.
- ²⁶ KRAUSE: *Von der musikalischen Poesie*, 40. o. Idézi J. ZIMMERMANN: *Wandlungen des philosophischen Musikbegriffs...*, in *Musik und Zahl*, 81–135. o.
- ²⁷ TÁBOR B.: *Szél*, 164. o.
- ²⁸ Meg nem nevezett művészetelméleti hivatkozva, E. GRASSI: *Kunst und Mythos*, 27. o.
- ²⁹ *Jerusalem*, in *The Complete Poems of W. BLAKE*, 635–847. o., részletek magyarul *W. BLAKE Versei*, 281–329. o.
- ³⁰ Ld. például: *Jerusalem*, Plate 66, in *The Complete Poems*, 770–772. o., részlet magyarul *W. BLAKE Versei*, 306. o.
- ³¹ K. MALEVICS: *A tárgynélküli világ*, 72. o.

- ³² SZABÓ L.: *Zseni, in Tény és titok* (a továbbiakban *TÉT*), 68. o.
³³ SZABÓ L.: *TÉT*, 106. o. Kiemelés tőlem.
³⁴ E. GRASSI: I. m., 29. o.
³⁵ Vö. SZABÓ L.: *Szemináriumi előadásai I. 1946–1950* (a továbbiakban: *SzE*), 155. o.
³⁶ TÁBOR B.: *SzÉL*, 275. o.
³⁷ SZABÓ L.: *SzE* illetve *TÉT*, 101–105. o.
³⁸ SURÁNYI L.: *Metaaxiomatikai problémák, valamint uő: Szabadság és geometria, logosz és ananké harca a geometriában.*
³⁹ SZABÓ L.: *SzE*, I. 42. o.

Jegyzetek az *Ellenpont születése* című részhez:

- ¹ A fordítások nagyon eltérők, vö. *Görög gondolkodók*, 1., 65. o. Capelle német fordítása: Eintracht des Zwierrächtigen, W. CAPELLE: *Die Vorsokratiker*, 479. o.
² A nyelvnek ez a leírása egy 1947-ben Fülep Lajos, Szabó Lajos és Tábor Béla közötti beszélgetésben, Fülep kérdésére válaszul született. Tábor B. ennek emlékére „zengővárkonyi meghatározásnak” nevezi jegyzeteiben.
³ HERDER: I. m., 90–91. o.
⁴ H. KAYSER: *Die Harmonie der Welt*, in *Gibt es Grenzen der Naturforschung?*, 117. o.
⁵ FÜST M.: I. m., 11. előadás.
⁶ PARACELSUS: *Paragranum*, 24. o.
⁷ TÁBOR B.: *Szabó Lajosról*, in uő: *Személyiség és logosz* (a továbbiakban *SzÉL*), 41. o.
⁸ Uo.
⁹ J. CAMPBELL: *The Masks of God: Occidental Mythology*, 185. o.
¹⁰ TÁBOR B. ezt a gondolatát több oldalról is körüljárja, ld. *SzÉL*, 189. o., 194. o., 200. o., 227. sk., 238. o.
¹¹ C. SACHS: *Geist und Werden der Musikinstrumente*, 53. o.
¹² A megállapítást Mándy Stefánia egy művészettörténeti előadásában hallottam, eredetét nem tudom.
¹³ Ez utóbbi az újjászületési mítoszokkal áll szoros kapcsolatban, ld. például C. SACHS: *Geist und Werden der Musikinstrumente*, 9. skk. és A. P. ELKIN: *Ausztrália őslakói*, 162. skk.
¹⁴ KÁRPÁTI J.: *Kelet zenéje*, 68. o.
¹⁵ PLATÓN: *Allam*, 439E skk.
¹⁶ Th. W. ADORNO: *A dzsessz*, in uő: *Zene, filozófia, társadalom*, 330. skk.
¹⁷ Cage-nek az experimentális zene kifejezéshez való viszonyáról ld. CAGE: *Az experimentális zene*, in uő: *A csend*, 36–40. o.
¹⁸ J. CAGE: *A csend*, 28. o., 32. o.
¹⁹ J. CAGE: I. m., 33. o.
²⁰ E. PRÉVOST: I. m., 55. o.
²¹ Uo., 57. sk.
²² SZABÓ L.: *Szemináriumi előadásai I. 1946–1950* (a továbbiakban: *SzE*), 196. o.
²³ Cage tömör és árnyalt értékelése magyarul DOLINSZKY M.: *Arché és anarché, valamint John Cage és a művészetten túli zene utópiája*, in uő: *A Mozart-ürhajó*, 65. skk.
²⁴ F. SERPA: *Orpheus der erste Künstler*, in *Musik und Mythos*, 17–30. o.
²⁵ C. SACHS: *Rythm and Tempo, A Study in Music History*, 42. o.
²⁶ Th. W. ADORNO: *Bartók Béla Tánc-szvitje*, in uő: *Írások a magyar zenéről*, 33–36. o.
²⁷ LENDVAI E.: *Bartók költői világa*, 143–165. o.
²⁸ Schmitt Jenő Henrik dimenzióelméletének összefoglalója magyarul: SCHMITT J. H.: *A gnózis rendszerének alapvonalai*. Vö. KEPES F.: *Schmitt Jenő Henrik élete és tanítása*, valamint SZABÓ L.: *SzE*, I., 124. o.

- ²⁹ TÁBOR B.: *Jegyzetek a preszókratikus szemináriumokhoz.*
- ³⁰ E. CASSIRER: *Philosophie der symbolischen Formen*, I., pl. 20. o., 138. sk., stb.
- ³¹ F. EBNER: *A szó és a szellemi valóságok. Pneumatológiai töredékek*, különösen 70–89. o., és 173–183. o.
- ³² TÁBOR B.: *Szabó Lajosról*, in *Szél*, 64–65. o.
- ³³ A szöveget a BARTHA D. és SZABOLCSI B. gyűjteményéből összeállított *Kis zenetörténetben* idézi RAJECZKY B. 43. o. [Kiemelés tőlem – SL.] A teljes bekezdést magyarul ld. *Az égi és a földi szépről. Források a későantik és a középkori esztétika történetéhez*, 123–124. o.
- ³⁴ R. M. RILKE: *Levelek egy ifjú költőhöz*, in uő: *Prózai írások*, 8. o.
- ³⁵ N. CUSANUS: *Tudós tudatlanság*, 67. o. Az 'ellenállni' helyén a magyar fordításban 'ellentmondani' áll, ami pontosabban adja vissza az eredeti 'dissentire' igét.
- ³⁶ PHILOLAOSZ *töredékei*, in KIRK et al: *A preszókratikus filozófusok*, 470. o.
- ³⁷ Vö. TÁBOR B.: *Mágia és kísértés*, in *Szél*, 231–233. o. A kísértésről, mint „a személyiség konstituens eleméről”, ld. uő: *Kísértés és bűn (részlet)*, in *Vajda Júlia*, 219–223. o.
- ³⁸ TÁBOR B.: *Hochma és logosz*, in *Szél*, 200. o.
- ³⁹ TÁBOR B.: *Jegyzetek a preszókratikus szemináriumokhoz.*
- ⁴⁰ S. KIERKEGAARD: *A keresztény hit iskolája*, különösen a 79–83. o., valamint uő: *Filozófiai morzsák*, különösen 75 skk.
- ⁴¹ E. T. A. HOFFMANN: *A költő és a zeneszerző*, in uő: *Válogatott zenei írásai*, 52. o., 65. o.
- ⁴² TÁBOR B.: *Szél*, 275. o.
- ⁴³ C. DAHLHAUS – H. H. EGGBRECHT: *Mi a zene?*, 127. o. Németül: „Musik ist, indem sie sich ereignet, in der Zeit. Sie dauert, – zum Beispiel dreißig Minuten lang. Darin unterscheidet sie sich nicht von allem, was es gibt. Alles ist in jener Zeit, die die Uhr mißt. [...] Aber die Zeit, in der die Künste sind, ist, indem sie Uhrzeit ist, zugleich ein andere. Man nennt sie oftmals Erlebniszeit [...] Die Zeit, in der die Künste sind, ist also zwar Uhrzeit (wie alles Geschehende) und – darübergelagert als Erfahrung – Erlebniszeit. Und doch ist die Zeit hier noch etwas anderes, etwas Spezifisches, das gewiß nicht nur, aber wohl am meisten und reinsten in der Form von Kunst in unsere Welt tritt. Es ist die kalkuliert durchgestaltete, die in ihrer inhaltlichen Ausfüllung durchorganisierte Zeit – ich nenne sie hier die komponierte Erlebniszeit, wobei das Wort »komponieren« nicht im spezifisch musikalischen, sondern im weitesten vokabularen Sinn als »zusammensetzen« verstanden sein möchte.” (*Was ist Musik*, 181–182. o.)
- ⁴⁴ Az újkeletű hangrögzítés zeneélményt deformáló hatásával később foglalkozunk.
- ⁴⁵ TÁBOR B.: *Bevezető fejezetek a valóság őstörténetéhez*, kéziratban.
- ⁴⁶ TÁBOR B.: *Szabó Lajosról*, in *Szél*, 72. o.

Jegyzetek a *Megszólít vagy elvarázsol?* című részhez:

- ¹ Vö. M. BUBER: *Die chassidischen Bücher*, 155.
- ² M. BUBER: *Haszid történetek*, II., 174. o.
- ³ TÁBOR B.: *Hochma és logosz*, in uő: *Személyiség és logosz* (A továbbiakban: *Szél*), 199. o.
- ⁴ A. SPEISER: *Platons Ideenlehre und die Mathematik*, in uő: *Die geistige Arbeit*, 50. o.
- ⁵ PLATÓN: *Phaidón*, 115C–D, a fordításon néhol módosítottam.
- ⁶ TÁBOR B.: *Szél*, 199. o.
- ⁷ PLATÓN: *Phaidón*, 115D, a fordításon módosítottam.
- ⁸ A kifejezést Dosztojevszkij alakjaira és Ady nyelvére vonatkozóan Szabó Lajos használja Guardinira hivatkozva *Irodalom és rémület* c. tanulmányában. SZABÓ L.: *Tény és titok* (a továbbiakban *T&T*), 138. o.

- ⁹ Az idézetet a BARTHA D. és SZABOLCSI B. gyűjteményéből összeállított *Kis zenetörténetben* idézi RAJECZKY B., 43. o. [Kiemelés tőlem – SL.] A teljes bekezdést magyarul ld. *Az égi és a földi szépről. Források a későantik és a középkori esztétika történetéhez*, 123–124. o.
- ^{9a} L. WITTGENSTEIN: *Logikai-filozófiai értekezés*, 177. o.
- ¹⁰ W. HAFTMANN: *Malerei im 20. Jahrhundert*, 134–135. o., és uő: *Paul Klee*, 12. o.
- ¹¹ Idézi SZÉKELY A.: *Kandinszkij*, 84. és 86. o. Minderről részletesebben az *Ismételni tilos – Schönberg Op. 11/2-es zongoradarabja* c. fejezetben van szó.
- ¹² Ld. például a Dukayval készült interjút DOLINSZKY M.: *Időrengés* c. kötetében. (83–104. o.)
- ¹³ ADY E.: *Az Isten balján*.
- ¹⁴ „Vannak, akik arra vágnak, amijük nincs, és vannak, akik arra vágnak, amijük van. Az első az allegóriának felel meg, a második a szimbólumnak.” R. KASSNER: *Die Moral der Musik*, 9–10. o.
- ¹⁵ Tábor Béla előadását itt saját jegyzeteim alapján idézem.
- ¹⁶ E. T. A. HOFFMANN: *A költő és a zeneszerző*, in uő: *Válogatott zenei írásai*, 52. o.
- ¹⁷ G. SCHOLEM: *Hauptströmungen der jüdischen Mystik*. Különösen az 1. fejezet.
- ¹⁸ TÁBOR B.: *Szabó Lajosról*, in *Szél*, 49. p.
- ¹⁹ ANZELM: *Prosligion*, in uő: *Filozófiai és teológiai művek*, I., 175. o.
- ²⁰ C. DAHLHAUS: I. m., 146–170. o. *Az abszolút zene és a poésie absolue* című fejezetről van szó.
- ²¹ SZABÓ L.: *Biblia és romantika*, in *TÉT*, 106. o.
- ²² SZABOLCSI B.: *Beethoven*, 330. o.
- ²³ C. DAHLHAUS: I. m., 62. o.
- ²⁴ C. DAHLHAUS: I. m., 150–153. o.
- ²⁵ E. T. A. HOFFMANN: *Johannes Kreisler mesterlevele*, in *Fantáziadarabok Callot modorában 2.*, 245. o. A mondat közvetlenül az „idegen muzsikusz” *elbeszéléseire* vonatkozik, de a folytatásból kiderül, hogy idegen nyelven énekelt *dalaira* ez még fokozottabban igaz.
- ²⁶ TÁBOR B.: *Jegyzetek a preszókratikus szemináriumokhoz*.
- ²⁷ „A többi csak irodalom.” P. VERLAINE: *Költészettan*, ford. Kosztolányi D.
- ²⁸ C. DAHLHAUS: I. m., 151. o.
- ²⁹ F. X. von BAADER: *Elementarbegriffe über die Zeit*, 30. o.
- ³⁰ TÁBOR B.: *Szél*, 203. o.
- ³¹ Uo.
- ³² Ld. Gaunilo választát Anselmus istenérvére, in *Canterbury Szt. ANZELM: Filozófiai és teológiai művek*, I., 228. o.
- ³³ F. BAADER: *Über den Blitz als Vater des Lichtes*, in *Sämtliche Werke*, II., 43. o.
- ³⁴ PLATÓN: *A lakoma*. 203a.
- ³⁵ ZALAI B.: *A rendszerek általános elmélete*. Vö. TÁBOR B.: *Szél*, 39. o.
- ³⁶ C. DAHLHAUS – H. H. EGGBRECHT: *Mi a zene?*, 127. o. Ld. a *A zenei forma: időalkímiái kísérlet* c. fejezetet.
- ³⁷ „Es ist die kalkuliert durchgestaltete, die in ihrer inhaltlichen Ausfüllung durchorganisierte Zeit”, *Was ist Musik*, 181–182. o. (H. H. EGGBRECHT)
- ^{37a} TÁBOR B.: *Utószó a Vádirat a szellem ellen 2. kiadásához*, in *Szél*, 139. o.
- ³⁸ „the unattended /Moment, in and out of time”, T. S. ELIOT: *Dry Salvages*, V., uő: *Versek – Drámák – Macskák könyve*, 179. o.
- ³⁹ F. NIETZSCHE, KSA 12. kötet, 307. o. (A nővére által összeállított „Wille zur Macht” 1032. aforizmája.)
- ⁴⁰ Ld. TÁBOR Béla már többször idézett logosz elemzését, *Szél*, 200. o.
- ⁴¹ TÁBOR B.: *Jegyzetek a preszókratikus szemináriumokhoz*.
- ⁴² M. ELIADE: *Az örök visszatérés mítosza*, 42. o.
- ⁴³ A dobütésről ld. a *Tánc és dob* c. fejezetet.
- ⁴⁴ Ld. az *Ellenpont és dialektika* c. fejezetet.
- ⁴⁵ SZABÓ L.: *Biblia és romantika*, in uő: *TÉT*, 106. o.

- ⁴⁶ Anselmus az igazságot recitúdóként, helyességként vagy helyes irányként, helyes irányultságként határozza meg. Vö. Canterbury Szt. ANZELM: *Az igazságról*, in uő: *Filozófiai és teológiai művei*, 330–361. o.
- ⁴⁷ Ld. például K. STOCKHAUSEN: *Texte zur Musik, 1963–1970*, Bd. 3., 123. skk., és *Towards a Cosmic Music*, 35–43. o.
- ⁴⁸ Leírását ld. NYMAN: *Az experimentális zene*, 187–189. o.
- ⁴⁹ A harc két fázisát, a görög és a keresztény logosz közötti különbséget elemzi TÁBOR B.: *A biblicizmus két hangszála* c. tanulmányában (*SzéL*, 203–209. o.) Vö. *Logosz és dáimón*, és *Hochma és logosz* (uo. 193–202. o.), valamint a már idézett *Metaaxiomatikai problémák* c. könyvemben, 71–75. o. és 90–94. o.
- ⁵⁰ Tábor Béla idézett előadásai, saját jegyzetem alapján.
- ⁵¹ TÁBOR B.: *Az ébresztésről*, in *SzéL*, 91. o.
- ⁵² GORGIASZ: *A természetéről avagy a nemlétezőről* című könyvéből fennmaradt töredék. Ld. *A szofista filozófia*, 29–33. o.
- ⁵³ Ld. *A nyelv magváról, a Nagy Igenről és a zenei közelségről* szóló fejezetben a *Zenei közelség* c. szakaszt, illetve *A zenei hang és a másalhangzók* c. fejezetet.
- ⁵⁴ Ld. az *Ellenpont és dialektika* c. fejezetet.
- ⁵⁵ TÁBOR B.: *Teória – ünnep – tragédia*, in *SzéL*, 239. o.
- ⁵⁶ „The hero is he who is immovably centred (a hős az, aki centrumából kimozdíthatatlan)” – idézi Emersont Rilke a Rodinról írt 1903-as tanulmánya mottójaként. R. M. RILKE: *Prózaí művei*, 62. o.
- ⁵⁷ A középső sor más fordítás szerint: „Kérdés, nekünk, halálra szántaknak adományai számítanak-e nekik?”
- ⁵⁸ TÁBOR B. ezt a gondolatát több oldalról is körüljárja, ld. *SzéL*, 189. o., 194. o., 200. o., 227. sk., 238. o.
- ⁵⁹ TÁBOR B.: *Teória – ünnep – tragédia*, In *SzéL*, 239. o.
- ⁶⁰ J. CSERES: *Zenei szimulákrumok*, 19. skk.
- ⁶¹ Szt. Pálnak a Korintusiakhoz írott első levele, 14,2.
- ⁶² A teljes idézet németül: „Er spricht wohl, aber was er spricht, ist nur Antwort, nicht Wort, sein Leben nur Warten, nicht Wandeln. Aber nur ein Mensch, dem aus Antwort das Wort, aus dem Warten auf Gott das Wandeln vor Gott erwüchse, nur das wäre ein wirklicher, ein voller Mensch.” F. ROSENZWEIG: *Der Stern der Erlösung*, II., 156. o.
- ⁶³ F. ROSENZWEIG: I. m., I., 106. o.
- ⁶⁴ KARINTHY F.: *Előszó*, in uő: *Nem mondhatom el senkinek*, 19. o.
- ⁶⁵ *A Zenei idő és pillanat* c. fejezetben.
- ⁶⁶ Részletesebb elemzését ld. *Az ellenpont és dialektika* című fejezetben.
- ⁶⁷ M. NYMAN: I. m., 187. o.
- ⁶⁸ M. NYMAN: I. m., 183. o.
- ⁶⁹ A. LUCIER: *I am sitting in a room*, <http://www.ubu.com/sound/lucier.html>
- ⁷⁰ RAJECZKY B.: *Kis zenetörténet*, 43. o.
- ⁷¹ Szt. Pálnak a Korintusiakhoz írt első levele, 14,15.
- ⁷² J. CSERES: I. m., 29–36. és 60. o.
- ⁷³ J. CSERES: I. m., 63. o.
- ⁷⁴ G. SCHOLEM: *Zur Kabbala und ihrer Symbolik*, 22. o.
- ⁷⁵ G. DEBORD: *A spektákulum társadalma*.
- ⁷⁶ TÁBOR B.: *Teória – ünnep – tragédia*, in *SzéL*, 239. o.
- ⁷⁷ „Nehéz nyelvű és rest a szóra”. ADY Endre: *Északi ember vagyok*.
- ⁷⁸ A. SOPOV: *A szó születése*, in uő: *Örök várakozó*, 7. o. ezt a kötetet Fehér F. fordította. Ugyanez Csuka Z. fordításában: *Göcsön göcs. / Sziklán szikla / Sziklából mi ketten is. / Füstöl az éjszaka*.

- I A szó kiszakad a sötétségből. I Sötétkék szén ég a mélyén.* In *A szó születése. Mai makedón költők*, Európa, Budapest, é. n., 41. o.
- ⁷⁹ TÁBOR B.: *Jegyzetek a preszokratikus szemináriumokhoz.* A gondolatmenet kiindulópontja az, ahogyan Heidegger Platón *Lakomájának* poiészisz-felfogását (205b) értelmezi: „Jede Veranlassung für das, was immer aus dem Nicht-Anwesenden über- und vorgeht in das Anwesen, ist ποιησις, ist ‘Her-vor-bringen’. Hervorbringen ereignet nur, insofern Verborgenes ins Unverborgenes kommt.” (A német szöveg fordítására nem vállalkozom.) M. HEIDEGGER: *Die Frage nach der Technik*, in *Vorträge und Aufsätze*, 11. o.
- ⁸⁰ J. G. HAMANN: *Aesthetica in nuce*, in uő: *Válogatott filozófiai írásai*, 177. o.
- ⁸¹ S. KIERKEGAARD: *A szorongás fogalma*, 139. skk.
- ⁸² A. SCHÖNBERG: *Franz Liszts Werk und Wesen*, in uő: *Stil und Gedanke*, 171. o. Részletesebben ld. az *Ismételni tilos* c. fejezetet.
- ⁸³ Mózes második könyve, 4,10.
- ⁸⁴ Az egyszerű mondat fordítási nehézségeire jellemző, hogy Fodor András az operaszövegek könyv fordításában így fordítja: „Ó szó, te belőlem hiányzó, miért nem talállak?” Szilágyi Tibor pedig így: „Ó szó, miért hagysz el engem?” (ld. G. STEINER: *Schönberg: Mózes és Aron*, in uő: *Egyre távolabb a szótól*, 224. o.)
- ⁸⁵ K. H. WÖRNER: *Gotteswort und Magie*, 45. sk.
- ⁸⁶ Ld. Giulio Cesare MONTEVERDI (a zeneszerző testvére): *Magyarázat a levélhez, amely [Claudio Monteverdi] ötödik madrigálkötetében látott napvilágot*, in Claudio MONTEVERDI: *Levelek, Elméleti írások*, 260. o. Ugyanezt az elvet vallja már a firenzei Camerata is. Megjegyzendő, hogy a „harmónia” szónak itt még a későbbiek során kialakuló szigorú harmóniai gondolkodásnál tágabb jelentése van.
- ⁸⁷ T. CARTER: *Jacopo Peri*, 132–134. o., vö. Claude V. PALISCA: *Barokk zene*, 60. o., és 48–51. o.
- ⁸⁸ S. LEOPOLD: *Monteverdi und seine Zeit*, 108. skk.
- ⁸⁹ J. G. HAMANN: I. m., 176. o. Visszaállítottam az eredeti szöveg Sturm und Drang-os, zenei interpunkcióját.
- ⁹⁰ A megjelent változatban Orpheuszt nem tépik szét a bacchánsnők, hanem Apollón leszáll, és magával viszi az Olümposzra.
- ⁹¹ ZALAI B.: *A rendszerek általános elmélete.* TÁBOR B.: *Szél*, 39. o.
- ⁹² GOETHE: *Faust*, I. Teil, 3456–58. sor. Jékely Zoltán fordításában: „Minden csak érzés; a név hang, füst csupán, elfojtja ég tüzét.”
- ⁹³ TÁBOR B.: *Szél*, 203. o.
- ⁹⁴ F. EBNER: *A szó és a szellemi realitások*, különösen a 11. és 13. töredék. 130. skk., 173. skk.
- ⁹⁵ F. ROSENZWEIG: *Der Stern der Erlösung*, 101. o.
- ⁹⁶ F. EBNER: I. m., 98. o.
- ⁹⁷ R. WAGNER: *Költészet és zene a jövő drámájában. Opera és dráma*, III. rész, II. fejezet, különösen 79–86. o. A gondolat már Novalisnál megtalálható: „Nyelvünk kezdetben sokkal zeneibb volt, csak később vált prózaivá”, zajosabb. „A mássalhangzók zajjá változtatják a [zenei] hangot.” De Novalis vokalizmusa nem *emocionális* vokalizmus: „A zene sokban hasonlít az algebrahoz.” NOVALIS: *Das Allgemeine Brouillon*, 245. és 415. töredék, 283. és 319. o.
- ⁹⁸ H. FRIEDMANN: *Die Welt der Formen* 198. o.
- ⁹⁹ F. EBNER: I. m., 164. o. és *Versuch eines Ausblicks in die Zukunft*, *Schriften* I., 778. o.
- ¹⁰⁰ SZABÓ L.: *A hit logikája*, in uő: *TÉT*, 63. o.
- ¹⁰¹ K. STOCKHAUSEN: *Musik und Sprache I.*, in uő: *Texte zur Musik, 1963–1970*, III., 156. o.
- ¹⁰² K. STOCKHAUSEN: *Stimmung*, Collegium Vocale Köln, avantgarde, Deutsche Grammophon, 1969, 2543 003.
- ¹⁰³ Tábor Béla idézett előadásai, saját jegyzetem alapján.
- ¹⁰⁴ „Talán a zene az életérzés legtisztább kifejezési eszköze [...] Az a harmonikus életérzés, amit

- a metafizikus egy monista rendszerben akar kifejezésre juttatni, világosabban fejeződik ki a mozarti zenében. [...] A metafizikusok zeneileg tehetségtelen muzsikuskok.” R. CARNAP: *A metafizika kiküszöbölése a nyelv logikai elemzésén keresztül*, in *A Bécsi Kör filozófiája*, 91–92. o.
- ¹⁰⁵ TÁBOR B.: *Szabó Lajosról*, in uő: *SzéL*, 48. o.
- ¹⁰⁶ MÁNDY S.: *A szentendrei oratóriumból*, in uő: *Az ellopott történelem*, 41. o.
- ¹⁰⁷ PLATÓN: *Állam*, 439E skk.
- ¹⁰⁸ TÁBOR B.: *Logosz és daimón*, in uő: *SzéL*, 193. o.
- ¹⁰⁹ Uo.
- ¹¹⁰ Ld. *A tisztán csengő hang mint dimenziónövekedés és az Ellenpont és dialektika* c. fejezeteket.
- ¹¹¹ F. ROSENZWEIG: I. m., I., 101. o.
- ¹¹² OVIDIUS: *Átváltozások (Metamorphoses)*, X., 15. skk., 271. skk.
- ¹¹³ Th. S. KUHN: *A tudományos forradalmak szerkezete*, 44. skk.

Jegyzetek az *Elemzések* című részhez

- ¹ Idézett könyvének címe is „A lineáris ellenpont alapjai”, *Grundlagen des linearischen Kontrapunkts*.
- ² A. SCHÖNBERG: *Brahms, a haladó*, 1709. o.
- ³ Ebner azzal kritizálja a művészetet, hogy még a legmagasabb rendű művészet is csupán álom a szellemtől. F. EBNER: I. m., 28. o. Szabó Lajos – Pikler Gyulának egy, a lélektan alapelveként megfogalmazott gondolatát folytatva – ezzel válaszol Ebner kritikájára: „Az alvás mélysége és az éberség magassága kölcsönösen függő viszonyban van.” Vö. PIKLER Gy.: *A lélektan alapelvei: az élmény megmaradása és ellentétessége*, 18. o., és SZABÓ L.: *Tény és titok* (a továbbiakban *TéT*), 261. o.
- ⁴ E. HANSLICK: *A zenei szép*, 72. o.
- ⁵ Uo.
- ⁶ I. m., 54. o.
- ⁷ I. m., 56–57. o.
- ⁸ I. m., 64–65. o.
- ⁹ I. m., 53. o.
- ¹⁰ Ld. *A tragikus hős és a jubiláció rejtett drámája* c. fejezetben. Vö. TÁBOR B.: *Személyiség és logosz* (a továbbiakban *SzéL*), 205. o.
- ¹¹ PHILOLAOSZ töredékei in KIRK et al.: *A preszókratikus filozófusok*, 470. o.
- ¹² Ld. SCHERING: I. m., 363. skk.
- ¹³ E. KURTH: I. m., passim.
- ¹⁴ ECKHART mester: *Leválás a világról*, in *Fohászok, vallomások*, 424–439. o.
- ¹⁵ V. KANDINSKY: *Punkt und Linie zu Fläche*.
- ¹⁶ TÁBOR B.: *Östörténeti jegyzetek*, kéziratban.
- ¹⁷ Ld. *Brahms, a haladó*, és *Mahler* c. írásait, utóbbit in A. SCHÖNBERG: *Stil und Gedanke*, 7–24. o.
- ¹⁸ Ld. még A. SCHÖNBERG: *A zeneszerzés alapjai*, a motívumról szóló fejezet, 25–32. o.
- ¹⁹ „Ez volna hát a zenei próza – a gondolatok közvetlen és kertelés nélküli megfogalmazása, minden fajta toldás-foldás, cifrázat és üres ismétlés nélkül.” A. SCHÖNBERG: *Brahms, a haladó*, 1709. o.
- ²⁰ A. SCHÖNBERG: *Brahms, a haladó*, 1705. o.; a fordítást némileg egyszerűsítettem.
- ²¹ TÁBOR B.: *Megjegyzések Szabó Lajos halmazelmélet-kritikájához*, kéziratban.
- ²² *Arnold Schönberg levelei*, 292. o.
- ²³ Ld. *A zene mítosza és a történelem* c. fejezetet.
- ²⁴ SZABÓ L.: *TéT*, 72. o.
- ²⁵ SZABÓ L.: *Trinitárius világfelfogás*, in uő: *TéT*, 76. o.

300 *Megszólít vagy elvarázsol?*

- ²⁶ Arnold Schönberg levelei, 118. levél.
- ²⁷ Arnold Schönberg levelei, 82. levél.
- ²⁸ Egy 1937 júniusában Nicolas Slonimskynak írt levélről van szó, ld. később részletesebben is. (In A. SCHÖNBERG: *Schöpferische Konfessionen*, 102–104. o.) A levél egy részlete megjelent magyarul az *Ars poeticák a XX. századból* c. antológiában (198. o.).
- ²⁹ KANDINSZKIJ: *A szellemiség a művészetben*, 37. o.
- ³⁰ G. APOLLINAIRE: *A kubisa festők*, in uő: *Válogatott művei*, 527. o.
- ³¹ W. HAFTMANN: *Malerei im 20. Jahrhundert*, 134–135. o.
- ³² A. SCHÖNBERG: *Mahler*, in uő: *Stil und Gedanke*, 71. o.
- ³³ SZABÓ L.: *Zseni*, in *T&T*, 68. o.
- ³⁴ TÁBOR B.: *Szabó Lajosról*, in *Sz&L*, 40. o.
- ³⁵ SZABÓ L.: *T&T*, 72. o.
- ³⁶ Ld. például *Az ünnep és a művészi érzékenység* c. fejezetet.
- ³⁷ SZABÓ L.: *Biblia és romantika*, in *T&T*, 107. o.
- ³⁸ Erről részletesebben ld. SURÁNYI L.: *Euklidész és Bolyai párhuzamosai: a görög és a modern tragikum szimbólumai*, in *Metaaxiomatikai problémák*, pl. 69. sk.
- ³⁹ WEÖRES S.: *Aoidos a Muzsával*.
- ⁴⁰ Ld. *Az a forma erős, amelyik erős indulatot tagol belülről, s nem amelyik kizárja az indulatot* (Egy Bach-versenymű néhány üteme és egy fúgátéma) c. fejezet elemzésének végét.
- ⁴¹ Vö. AURELIUS AUGUSTINUS: *A Szentháromságról*.
- ⁴² Ld. *A zene mítosza és a történelem* c. fejezetet.
- ⁴³ Ld. a *Mozart g-moll vonósötösének Adagio-tétele és a matematikai gondolkodásmód* c. fejezetet.
- ⁴⁴ A. SCHÖNBERG: *Harmonielehre*, 487–488. o.
- ⁴⁵ A. BOGDANOW: *Allgemeine Organisationslehre*, 22. o. Ugyanarról az „istenépítő” Bogdanovról van szó, akiről pl. Sebők Z. *Királyi életjáték* c. írásából megtudhatjuk, hogy a híres fotón Leninnel sakkozik – és nyerésre áll. SEBŐK Z.: I. m., 20–28. o.
- ⁴⁶ W. HAFTMANN: *Malerei im 20. Jahrhundert*, I., idézi MÁNDY S.: *Az Európai Iskola és előzményei*, 16. o.
- ⁴⁷ *Hérakleitosz 131 mondata*, in HAMVAS B.: *Az ősök nagy csarnoka*, III, 345. o.
- ⁴⁸ G. S. KIRK et al.: *A preszókratikus filozófusok*, 287. fr., 51. o.
- ⁴⁹ A. SCHÖNBERG: *Herz und Hirn in der Musik*, in uő: *Stil und Gedanke*, 190–191. o.
- ⁵⁰ TÁBOR B.: *Jegyzetek a preszókratikus szemináriumokhoz*.
- ⁵¹ Részletesen foglalkoztunk már ezzel *A zene mítosza és a történelem* c. fejezetben.
- ⁵² Ld. a *Zenei gondolat és zenei mozdulat* c. fejezetet.
- ⁵³ A. SCHÖNBERG: *Stil und Gedanke*, 255–271. o. Az előadás egy része archív felvételen meghallgatható itt: http://www.schoenberg.at/6_archiv/voice/voice3.htm. Maga az előadás a 4. percnél kezdődik.
- ⁵⁴ A. WEBERN: *Schönberg zenéje*, in uő: *Előadások – írások – levelek*, 122. o.
- ⁵⁵ G. APOLLINAIRE: *Egy szép vörösesszőkéhez*, ford. Radnóti M., in uő: *Válogatott művei*, 195. o.
- ⁵⁶ Ld. a Slonimskynak írt és már idézett levelet (In A. SCHÖNBERG: *Schöpferische Konfessionen*, 102–104. o.).
- ⁵⁷ Vö. SCHMITT J. H.: *A gnózis rendszerének alapvonalai*, in uő: *A szellem fejlődéstörvénye*, 110. o.
- ⁵⁸ Elemzését ld. *A dadogás* c. fejezetben.
- ⁵⁹ Az opera szövegét végig saját fordításomban közlöm.
- ⁶⁰ F. EBNER: *A szó és a szellemi realitások*, 28. o.